

УДК 375.5.016:811.161.3

ІНСТРУМЕНТАРЫЙ ДЛЯ ВЫЯЎЛЕННЯ ЎЗРОЎНЮ СФАРМІРАВАНАСЦІ ПРАДМЕТНЫХ І МЕТАПРАДМЕТНЫХ КАМПЕТЭНЦЫЙ У ПРАЦЭСЕ ЭКСПЕРЫМЕНТАЛЬНАГА НАВУЧАННЯ

Л.С. Васюковіч

Установа адукацыі “Віцебскі філіял Міжнароднага ўніверсітэта “MITSO”

Эксперыментальныя праграмы навучання ў педагагічных даследаваннях маюць перадумовай распрацоўку інструментарыю як азначнай працэдуры выяўлення ўзроўню гатоўнасці навучэнцаў да пэўнага віду пазнавальнай дзейнасці. Актуальнасць даследавання абумоўлена пошукамі спосабаў адекватнага ацэньвання вынікаў навучання беларускай мове ў кантэксце кампетэнтнаснага падыходу.

Мэта даследавання: распрацаваць і абгрунтаваць метадычны інструментарый як сістэму ўзаемаабумоўленых кампанентаў: мэты, аб'ект, кантрольна-дыягнастычныя заданні, крытэрыяльная база ацэньвання адукацыйных вынікаў.

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання паслужылі працы вядомых вучоных, прысвечаныя праблеме кампетэнтнаснага падыходу. Для дасягнення сфармуляванай мэты выкарыстоўваліся наступныя метады: аналіз навуковых, навукова-метадычных крыніц па праблеме даследавання, вывучэнне прадуктаў вучэбна-пазнавальнай дзейнасці школьнікаў.

Вынікі і іх абмеркаванне. Распрацаваны, абгрунтаваны і апробіраваны ў працэсе эксперыментальнага навучання інструментарый мае высокі дыягнастычны патэнцыял, выяўляе інтэграваныя вынікі сфарміраванасці прадметных і метапрадметных кампетэнцый навучэнцаў.

Заклучэнне. Метадычны інструментарый мэтазгодна разглядаць як інтэграваную працэдуру ацэньвання адукацыйных вынікаў, сістэму дзеянняў па апрацоўцы, аналізе, інтэрпрэтацыі тэкставых уменняў, адпаведных узроўням сфарміраванасці прадметных і метапрадметных кампетэнцый навучэнцаў.

Ключавыя словы: метадычны інструментарый, прадметныя кампетэнцыі навучэнцаў, метапрадметныя кампетэнцыі навучэнцаў, эксперыментальнае навучанне.

TOOLS FOR THE IDENTIFICATION OF THE LEVEL OF SHAPING SUBJECT AND METASUBJECT COMPETENCIES IN THE PROCESS OF EXPERIMENTAL TRAINING

L.S. Vasyukovich

Education Establishment "Vitebsk Branch of the International University "MITSO"

Experimental training programs in pedagogical research involve the development of tools as an assessment a procedure for identifying the levels of students' readiness for a certain type of cognitive activity. The relevance of the study is due to the search for ways to adequately assess the results of teaching the Belarusian language to students in the context of the competence-based approach.

The research purpose is to develop and substantiate a methodological toolkit as a system of interdependent components of purpose, object, control and diagnostic tasks, criteria base for assessing academic results.

Material and methods. The research material is works by domestic and foreign scholars on the issue of the competence approach. To achieve the goal, the following methods were used: analysis of scientific, scientific and methodological sources on the research problem, study of the products of schoolchildren's academic and cognitive activities.

Findings and their discussion. The toolkit developed, substantiated and tested in the process of experimental teaching has a high diagnostic potential, reveals the integrated results of shaping students' subject and metasubject competencies.

Conclusion. It is advisable to consider the methodological tools as an integrated procedure for assessing academic results, a system of actions for processing, analyzing, interpreting textual skills corresponding to the levels shaping subject and metasubject competencies of students.

Key words: methodological tools, subject competences of students, metasubject competences of students, experimental teaching.

З мэтай аптымізацыі эксперыментальнай праграмы навучання неабходна акрэсліць узроўні сфарміраванасці прадметных і метапрадметных кампетэнцый, крытэрыі і паказчыкі іх ацэньвання. Як вядома, інструментарый (ад лац. *instrumentum* – прылада, сродак) – гэта сістэма метадычных і тэхнічных прыёмаў ажыццяўлення даследавання, увасобленая ў адпаведных аперацыях [1, с. 89]. Распрацаваны інструментарый уяўляе сабой ацэначную працэдуру выяўлення ўзроўню гатоўнасці навучэнцаў да пэўнага віду пазнавальнай дзейнасці.

Мэта даследавання: распрацаваць і абгрунтаваць метадычны інструментарый як сістэму ўзаемаабумоўленых кампанентаў: мэты, аб'ект, кантрольна-дыягнастычныя заданні, крытэрыяльная база ацэньвання адукацыйных вынікаў.

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання паслужылі працы вядомых вучоных, прысвечаныя праблеме кампетэнтнаснага падыходу. Для дасягнення сфармуляванай мэты выкарыстоўваліся наступныя метады: аналіз навуковых, навукова-метадычных крыніц па праблеме даследавання, вывучэнне прадуктаў вучэбна-пазнавальнай дзейнасці школьнікаў.

Вынікі і іх абмеркаванне. Кампетэнтнасны падыход да навучання беларускай мове ва ўстановах агульнай сярэдняй адукацыі падразумявае трансфармацыю не толькі мэт, зместу, тэхналогій, але і змены ў сістэме ацэньвання вучэбных дасягненняў. Складанасць падобных дзеянняў заключаецца ў вызначэнні ўзроўняў сфарміраванасці кампетэнцый і вырашэнні праблемы інтэрпрэтацыі вынікаў. Распрацоўка адэкватнага інструментарыю падразумявае працэс арганізацыі вымярэнняў праз сукупнасць заданняў, якія выконваюцца на этапе канстатавальнага і навучальнага эксперыменту з мэтай ацэнкі сфарміраванасці прадметных і метапрадметных кампетэнцый і іх адпаведнасці загадзя вызначаным крытэрыям і паказчыкам. Агульныя задачы прымянення інструментарыю заключаюцца ў наступным:

- фіксацыя інфармацыі пра рэальны стан узроўню засваення ведаў і выпрацоўкі ўменняў;
- параўнанне атрыманых вынікаў з адпаведнымі паказчыкамі;
- выяўленне праблемных пытанняў на шляху дасягнення запланаваных мэт;
- аб'ектыўнае прагназаванне лінгваметадычных накірункаў эксперыментальнай працы.

Напачатку акрэслім функцыі, што выконваюцца сістэмай інструментальных сродкаў. Паводле сучасных даследаванняў, функцыямі дыягностыкі выступаюць: кантрольная, дыягнастычная, пазнавальная, выхаваўчая, матывацыйная, развіццёвая, інфармацыйная і прагнастычная [2, с. 10]. Разгорнем сутнасць метадычных функцый распрацаванага інструментарыю ў кантэксце праведзенага даследавання.

Пазнавальная функцыя рэалізуецца праз колькасную і якасную апрацоўку вынікаў, што дапамагае раскрыць сутнасць вядучых уменняў, выявіць прычыны, узаемасувязь умоў навучання і вынікаў.

Паколькі дыягностыка не можа праводзіцца толькі дзеля канстатацыі пэўных фактаў, неабходна вылучыць *ацэначную функцыю*, якая праяўляецца ў адпаведнасці сфарміраваных кампетэнцый устаноўленым узроўням, дасягнутых вынікаў – патрабаванням, што прад'яўляюцца адукацыйным стандартам. З пункту погляду ацэначнай функцыі, атрыманыя вынікі, іх аналіз разглядаюцца ў якасці зыходнай базы для вылучэння асноўных напрамкаў эксперыментальнай працы, вызначэння прычын незасваення/няпоўнага засваення пэўных ведаў, несфарміраванасці ўменняў, а таксама для фармулёўкі прапанов, неабходных мер па выпраўленні дапушчаных тыповых памылак і негатыўных тэндэнцый.

Стымулюючая функцыя заключаецца ў тым, што аб'ектыўная ацэнка атрыманых вынікаў матывуе дзейнасць навучэнцаў да пераадолення выяўленых недахопаў, развівае крытычныя адносіны да ўласных пазнавальных дзеянняў, пабуджае пошукі прадуктыўных спосабаў дзейнасці.

Прагнастычная функцыя акрэслівае ролю атрыманай інфармацыі ў адэкватным мадэляванні пазнавальнага працэсу, які забяспечвае аптымальныя вынікі навучання.

Рэалізацыя названых функцый дае падставу разглядаць метадычны інструментарый як:

- кампанент метадычнай сістэмы фарміравання прадметных і метапрадметных кампетэнцый;
- аб'ектыўную працэдуру ацэньвання вынікаў навучэнцаў;
- спосаб атрымання інфармацыі пра арганізацыю моўнай адукацыі.

У цэлым з дапамогай метадычнага інструментарыю ажыццяўляецца інфармацыйнае (вызначэнне аб'ёму і якасці ведаў і ўменняў) і метадычнае (адэкватнасць сістэмы ацэньвання) забеспячэнне

працэсу фарміравання прадметных і метапрадметных кампетэнцый. Распрацоўка адэкватнага метадычнага інструментарыю патрабуе захавання наступных характарыстык якасці ацэньвання вынікаў навучання:

- *інтэграванасць* крытэрыяў і паказчыкаў сфарміраванасці кампетэнцый;
- *шматаспектнасць* вымярэнняў якасці вынікаў навучання (рэпрадуктыўны і прадуктыўны; ведавы, дзейнасны і рэфлексійны кампаненты);
- *шматкрытэрыяльнасць* ацэньвання якасці вынікаў;
- *інструментальнасць і тэхналагічнасць* паказчыкаў;
- *аптымізацыя/мінімізацыя* сістэмы паказчыкаў пры адначасовым павышэнні іх дыягнастычнасці;
- *кваліметрычная значнасць* вынікаў, іх адпаведнасць патрабаванням адукацыйных стандартаў;
- *дзейнасны характар аб'ектаў* вымярэння: кампетэнцыі як вынік дзейнасці навучэнцаў

праяўляюцца ў працэсе фарміравання пэўных уменняў. Дзейнасны кампанент, на думку даследчыкаў, выступае істотнай характарыстыкай інструментарыю: “Сродкі ацэньвання павінны выяўляць не толькі зместавы, але і дзейнасны кампаненты падрыхтаванасці, што мае на ўвазе дэманстрацыю кампетэнцый або іх прымяненне ў канкрэтнай сітуацыі” [3, с. 56]. Зазначым, што дзейнасны кампанент, паводле ідэй класічнай педагогікі, уключае “вопыт творчай дзейнасці і эмацыянальна-каштоўнасных адносін”. В.В. Краеўскі, І.Я. Лернер падкрэсліваюць, што вопыт можа разглядацца як вынік адукацыйнага працэсу нараўне з ведамі. Ён фіксуецца не толькі ў форме ведаў, але і ўменняў дзейнічаць паводле ўзору, прымаць нестандартныя рашэнні ў праблемных сітуацыях, а таксама ў форме асобных арыентацый [4, с. 28];

– *цэласнасць* характарыстык якасці. Метадычны інструментарый павінен забяспечваць адэкватнае ўяўленне пра сфарміраванасць усіх кампанентаў прадметных і метапрадметных кампетэнцый – мэтава-каштоўнаснага, кагнітыўна-зместавага, дзейнаснага і ацэначнага.

Кампетэнтнасна-арыентаваныя патрабаванні да засваення адукацыйных праграм выклікаюць аб'ектыўныя змены ў сістэме ацэньвання вынікаў. Пры гэтым кожны з кампанентаў сістэмы трактуецца ў кампетэнтнасным рэчышчы:

– *мэта ацэньвання* – атрымаць аб'ектыўную і верагодную інфармацыю пра дасягненні навучэнцаў, што характарызуюць узровень і якасць прадметных і метапрадметных кампетэнцый. Пры гэтым вучэбныя дасягненні вызначаюцца як вынік фарміравання кампетэнцый праз засваенне моўнага, маўленчага і тэкставага матэрыялу;

– *аб'ект ацэньвання*, у якасці якога выступаюць адукацыйныя дасягненні навучэнцаў. Аб'ектам увагі з'яўляюцца як ведавая, так і дзейнасная састаўная кампетэнцый. Апроч гэтага, аб'ект ацэньвання ўключае вопыт пазнавальнай дзейнасці, вопыт эмацыянальна-каштоўнасных адносін да працэсу пазнання, вопыт самастойнай арганізацыі ўласнай дзейнасці;

– *сістэма кантрольна-дыягнастычных задач* як узаемазвязаная і ўзаемазалежная сукупнасць заданняў, выкананне якіх акрэслівае якасць сфарміраваных прадметных і метапрадметных кампетэнцый як выніку засваення адукацыйнай праграмы і спосабаў пазнавальнай дзейнасці – ад рэпрадуктыўна-ўзнаўляльнай да творчай;

– *узровень сфарміраванасці кампетэнцый*. Зыходзячы з разумення ўзроўню як сукупнасці ведаў, уменняў, свабоднага аперыравання імі, у адпаведнасці з распрацаванымі крытэрыямі і паказчыкамі сфарміраванасці ўменняў працаваць з вучэбнымі тэкстамі былі выдзелены чатыры ўзроўні – *нездавальняючы, нізкі, сярэдні, высокі*, інтэграваная характарыстыка якіх вызначае якасць выкананага задання;

– *крытэрыі і паказчыкі ацэньвання*. Вызначэнне крытэрыяльнай базы ацэньвання з'яўляецца найбольш складаным і ў той жа час істотным момантам пры распрацоўцы інструментарыю. Пры вырашэнні праблемы варта ўлічваць асаблівасці аб'екта вымярэння, умовы, неабходныя для арганізацыі пазнавальнага працэсу. У якасці *крытэрыяў ацэньвання* мы разглядаем “меру, прымету, паводле якой адбываецца ацэнка практычнай дзейнасці” [5, с. 158], якасную характарыстыку выніковага маўленчага прадукту. Адпаведна *паказчыкам ацэні* выступае прымета, якая дэталізуе засваенне кампетэнцый праз сфарміраванасць канкрэтнага тэкставага ўмення, што падвяргаецца праверцы і аналізу з мэтай выяўлення выніковасці і якасці тэкставай дзейнасці.

З улікам акрэсленых пазіцый былі распрацаваны ўзроўні, крытэрыі і паказчыкі сфарміраванасці прадметных і метапрадметных кампетэнцый на аснове працы з вучэбным тэкстам (табл.).

Такім чынам, распрацаваны дыягнастычны інструментарый уяўляе сабой сістэму кампанентаў, сутнасць якіх вызначаецца праз прызму фарміравання прадметных і метапрадметных кампетэнцый: мэта працэдуры ацэньвання; аб'ект ацэньвання; кантрольна-дыягнастычныя заданні, задачная фармулёўка якіх акрэслівае спосабы дзейнасці навучэнцаў; крытэрыяльная база ацэньвання вучэбных дасягненняў.

Прапанаваны інструментарый мае наступныя вядучыя характарыстыкі:

– узровень сфарміраванасці кампетэнцый вызначаецца згодна з формулай: мэта – крытэрыі – спосабы дзейнасці – ацэньванне – ацэнка ў балах;

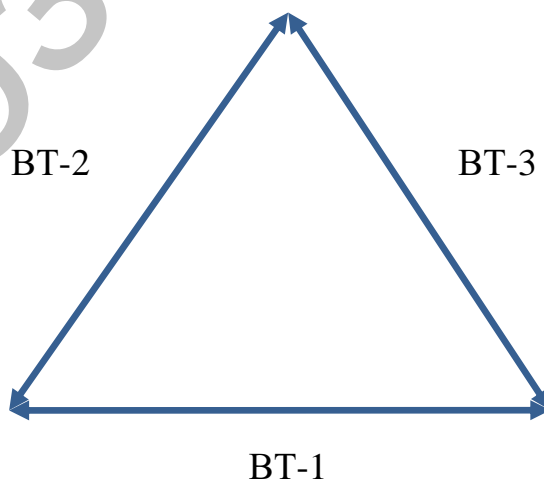
– аб'ектам кантролю становяцца не асобныя веды, уменні, а комплекс базавых тэкставых уменняў як кампанентаў прадметных і метапрадметных кампетэнцый. Гэтая характарыстыка пацвярджаецца сучасным бачаннем інтэграванай сутнасці адукацыйных працэсаў, у кантэксце якіх веды і працэс іх ацэньвання павінны канструявацца як цэласны феномен;

– сістэма ацэначных сродкаў выяўляе не толькі рэальны ўзровень вучэбных дасягненняў, але і праецыруе “зоны найбліжэйшага развіцця”, вызначае актуальныя напрамкі эксперыментальнай працы;

– лінгваметадычнай асновай дыягнастычных вымярэнняў выступае вучэбны тэкст, які, валодаючы кампетэнтнасным – прадметным і метапрадметным – патэнцыялам, інтэгрыруе рэпрадуктыўныя і прадуктыўныя спосабы дзейнасці;

– выкарыстанне тэксту як інструментальнага сродку дае магчымасць выявіць як прадметныя, так і метапрадметныя ўменні навучэнцаў, паколькі здольнасць адэкватна разумець, аналізаваць і распараджацца інфармацыяй мае істотнае значэнне для дасягнення ўласных мэт, актуалізацыі інтэлектуальна-маўленчых магчымасцей асобы ў кантэксце розных школьных прадметаў. Метапрадметны патэнцыял тэксту як універсальнай формы прадстаўлення ведаў неаднаразова падкрэсліваўся вядучымі лінгвістамі і педагогамі. Тэкст, на іх думку, уяўляе эталон, складанае “семіятычнае ўтварэнне, што пабуджае да творчага працэсу яго разумення, успрымання, інтэрпрэтацыі, дадумвання – да такой кагнітыўнай дзейнасці, якая мае справу з асэнсаваннем чалавечага вопыту і новых ступеняў спазнання” [6, с. 518].

З улікам вызначаных узроўняў, крытэрыяў і паказчыкаў сфарміраванасці тэкставых уменняў распрацоўвалася сістэма кантрольна-дыягнастычных заданняў, якая падразумявае тры тэкставыя дамінанты: ВТ-1 – тэкст для чытання, разумення і аналізу інфармацыі; ВТ-2 – тэкст як аснова для інтэрпрэтацыі інфармацыі; ВТ-3 – уласны тэкст як каментарый да зыходнай адзінкі (мал.).

Мал. Тэкставыя дамінанты ў сістэме кантрольна-дыягнастычных заданняў

Таблица

Узроўні, крытэрыі і паказчыкі сфарміраванасці ўменняў на аснове працы з вучэбным тэкстам

Блок тэкставых заданняў	Крытэрыі ацэнкі сфарміраванасці кампетэнцый	Паказчыкі сфарміраванасці кампетэнцый ¹	Узроўні ²	Якасць выкананага задання	Колькасць балаў ³
Чытанне, аналіз зместу тэксту	Падбор матываванага загалова да тэксту	Уменне суадносіць заглавак з тэмай/асноўнай думкай/зместам тэксту.	Нездавальняючы	Назва або адсутнічае, або з'яўляецца выпадковай, неадэкватнай зместу і асноўнай думцы тэксту	0
		Уменне рэдуцыраваць змест тэксту да сэнсавай дамінанты (загаловак)	Нізкі	Фармулёўка назвы не адпавядае зместавай і стылістычнай сугнасі тэкставай інфармацыі	1
			Сярэдні	Загаловак суадносіцца толькі з тэматыкай тэксту, мае недахопы лагічна-моўнага характару	2
	Згортванне тэксту праз вылучэнне ключавых слоў		Высокі	Загаловак адэкватна перадае інфармацыйна-ацэначны змест тэксту	3
			Нездавальняючы	Выдзяленне ключавых слоў выпадковае, фармальнае	0
		Нізкі	Падмена ключавых слоў адзінкамі, якія адлюстроўваюць развіццё сюжэтных ліній (як правіла, праз дзеясловы, якія называюць дзеянне)	1	
		Сярэдні	Вылучэнне ключавых слоў адбываецца на аснове адной прыметы (з улікам толькі сінтаксічных пазіцый або толькі з улікам частотнасці)	2	

¹ Пераход ад парадыгмы ведаў да парадыгмы кампетэнцый не азначае поўнага ігнаравання “ведавага” кампанента, аднак пераносіць акцэнт з ведаў пра мову на ўменні карыстацца імі з камунікатыўнымі мэтамі. Веданне моўных сродкаў, правіл не можа выступаць самамэтай. Істотнае значэнне набываюць уменні аперыравання імі для дасягнення камунікатыўнай задачы ў кампетэнтнасна значымым кантэксце.

Такое разуменне статусу ўменняў вызначае мэтазгоднасць прадстаўлення паказчыкаў сфарміраванасці ўменняў як запланаваных вынікаў у іх дзейнасным выражэнні – у тэрмінах уменняў у розных відах маўленчай дзейнасці і моўных навыкаў, неабходных для яе ажыццяўлення.

² Улічваючы, што фарміраванне кампетэнцый адбываецца ў працэсе дзейнасці, вылучаны наступныя ўзроўні сфарміраванасці кампетэнцый: нездавальняючы, нізкі, сярэдні, высокі. Кожны з узроўняў адрозніваецца якаснымі і колькаснымі праяўленнямі кампетэнцый. Вылучэнне ўзроўняў падразумявае інтэграваную аднаку за выкананне заданняў. Так, адзнака 9–10 балаў адпавядае высокаму ўзроўню выканання задання; 6–8 балаў – сярэдняму; 4–5 – нізкаму. Заданні, за якія навучніц атрымліваў менш за 4 балы, сведчылі пра нездавальняючы ўзровень.

³ Колькасныя паказчыкі сфарміраванасці кампетэнцый ранжыруюцца па чатырохбальнай шкале: 0, 1, 2, 3, дзе 0 – паказчык не праяўляецца; 1 – паказчык выражаны, але мае сугнасныя недахопы, памылкі; 2 – паказчык выражаны, але ўтрымлівае істотныя пагрэшнасці; 3 – паказчык праяўляецца паўнацэнна.

Працяг табл.

				Высокі	Ключавыя словы разумеюцца як апорныя пункты асэнсавання тэксту	3
	Фармуляванне асноўнай думкі	Уменне вылучаць сэнсава значымую інфармацыю, уменне згарнуць тэкст да асноўнага тэзіса		Нездавальняючы	Адсутнасць фармулёўкі або падмена асноўнай думкі суб'ектыўна значымай інфармацыяй	0
				Нізкі	Фармуляванне асноўнай думкі праз асобныя кампаненты тэксту	1
				Сярэдні	Выпісванне ключавых сказаў, якія адлюстроўваюць асноўную думку тэксту	2
				Высокі	Самастойнае фармуляванне асноўнай думкі, адэкватнай зместу і стылю тэксту	3
Аналіз і разуменне лінгвістычных тэрмінаў у тэксце	Веданне зместу вядучых тэрмінаў	Уменне распазнаць тэрмін, кваліфікаваць тэрмін як моўную адзінку. Уменне акрэсліць змест тэрміна. Уменне фармуляваць рода-відавае азначэнне	Нездавальняючы	Нездавальняючы	Азначэнні адсутнічаюць або ўтрымліваюць грубыя памылкі, што дэманструе няведанне вядучых лінгвістычных тэрмінаў	0
			Нізкі	Нізкі	Дапушчаны фактычныя памылкі пры вызначэнні тэрмінаў, азначэнне падмяняецца прывядзеннем прыкладаў або выкарыстаннем графічных абзначэнняў	1
			Сярэдні	Сярэдні	Азначэнне, як правіла, утрымлівае відавочны характарыстыкі без родавай прыналежнасці адзінкі	2
			Высокі	Высокі	Дэманструецца поўнае веданне тэрміна, яго зместу, структуры і маўленчага афармлення. Азначэнне паняцця мае рода-відавочную структуру	3
Вызначэнне логіка-сэнсавых адносін паміж паняццямі ў лінгвістычным кантэксце	Вызначэнне логіка-сэнсавых адносін паміж паняццямі ў лінгвістычным кантэксце	Уменне ўключаць тэрмін у лінгвістычны кантэксст. Уменне вызначаць спецыфіку і асаблівасці тэрмінаў	Нездавальняючы	Нездавальняючы	Прыклады ўжывання тэрмінаў у кантэксце адсутнічаюць або прыведзеныя сказы дэманструюць няведанне зместу тэрміна	0
			Нізкі	Нізкі	Прыклады ўжывання тэрмінаў выяўляюць павярхоўнае, няпоўнае разуменне тэрміналагічных адзінак	1

Працяг табл.

				Сказы-прыклады пабудаваны пераважна на вытлумачэнні аднакаранёвых да тэрміна слоў	2
				Дэманструецца веданне, разуменне навуковага паняцця, паўнацэннае ўключэнне тэрмінаў у вучэбна-навуковае маўленне	3
				Прыклады адсутнічаюць або перапісваюцца без ніякіх паправак	0
				Уносяцца асобныя змены ў прапанаваныя варыянты, аднак у выпраўленых варыянтах адсутнічаюць асноўныя прыметы лінгвістычнага паняцця або родавы кампанент	1
				Дэманструецца ўменне бачыць памылкі, недахопы ў прыведзеных азначэннях, аднак адсутнічае тлумачэнне прычын парушэнняў	2
				Адэкватна выяўляецца структура азначэння, тэрмін вытлумачаецца з улікам родавай і відавых прымет	3
				Навучэнцы не прыступілі да виканання задання або пытанні маюць выпадковы характар, не вынікаюць са зместу тэксту	0
				Пытанні маюць адвольны, звышканкрэтызаваны характар, суадносяцца з асобнымі часткамі тэксту	1
				Пытанні дэманструюць рэпрадуктыўны ўзровень засваення тэксту, адказы на іх патрабуюць узнаўлення паверхневай інфармацыі	2
				Сфармуляваныя пытанні выяўляюць адэкватны ўзровень разумення тэксту, яго ўнутранай арганізацыі. Пытанні адлюстроўваюць логіка-сэнсавыя і структурныя ўзаемаадносінны паміж часткамі	3
Тлумачэнне, разуменне структуры азначэння	Уменне аналізаваць структуру і сувязі кампанентаў азначэння. Уменне складалаць алгарытм уласных дзеянняў		Нізкі		
			Нізкі		
			Сярэдні		
			Высокі		
Трансфармацыя зместу зыходнага тэксту	Выдзяленне галоўнай/другаснай інфармацыі ў тэксце	Уменне вызначаць мікратэмы тэксту. Уменне ранжыраваць інфармацыю паводле ступені значнасці	Нездавальняючы	Нездавальняючы характар, не вынікаюць са зместу тэксту	0
			Нізкі		
			Сярэдні		
			Высокі		

Працяг табл.

	Складанне плана тэксту	Уменне адлюстроўваць інфармацыйную структуру тэксту праз складанне плана	Нездавальняючы	План мае фармальны характар, выяўляе непаслядоўнасць інфармацыі, неадпаведнасць вылучаных мікратэм зместу тэксту	0
			Нізкі	Пункты плана парушаюць прапорцыі паміж часткамі тэксту, фармулёўкі пунктаў плана не адпавядаюць лінгвістычнаму зместу і структуры вучэбнага тэксту	1
			Сярэдні	У цэлым план узаўяўляе істотную інфармацыю тэксту, аднак некаторыя фармулёўкі пунктаў маюць празмерна шырокую назву або ў плане адсутнічаюць зместавыя і кампазіцыйна значымыя мікратэмы	2
			Высокі	Прадстаўлены змястоўныя пункты плана, якія адлюстроўваюць інфармацыйную структуру тэксту, фармулёўкі пунктаў адпавядаюць логіцы і структуры кампанентаў адзінкі	3
Стварэнне тэксту на базе зыходнага	Трансфармацыя вербальнай інфармацыі ў графічную форму	Уменне выдзяляць вядучыя зместавыя лініі тэксту і ўстанаўліваць лагічную сувязь паміж імі, уменне ранжыраваць інфармацыю, прадстаўляць яе ў графічнай форме	Нездавальняючы	Дэманструецца адсутнасць сфарміраванага ўмення прадставіць змест тэксту праз схему або табліцу	0
			Нізкі	Схема (табліца) не адлюстроўвае сутнасці тэксту, скажае інфармацыю, утрымлівае зместавыя і класіфікацыйныя памылкі	1
			Сярэдні	Прапанаваная схема (табліца) часткова перадае інфармацыйную сутнасць тэксту, у табліцы адсутнічаюць істотныя зместава-структурныя часткі	2
			Высокі	Схема (табліца) поўнаасцю адлюстроўвае змест тэксту (прыметы, з'явы, яе функцыі) і адекватна прадстаўляе сувязі паміж кампанентамі	3

Заканчэнне табл.

Разуменне зместу зыходнага тэксту		Разуменне зместу зыходнага тэксту	
Нездавальняючы	Адсутнічае разуменне асноўнай думкі выказвання, аўтарскага пункту погляду	Нездавальняючы	Адсутнічае разуменне асноўнай думкі выказвання, аўтарскага пункту погляду
Нізкі	Немагчыма пашыраць тэму, няўменне поўнаасцю раскрыць асноўную думку і пазіцыю аўтара	Нізкі	Немагчыма пашыраць тэму, няўменне поўнаасцю раскрыць асноўную думку і пазіцыю аўтара
Сярэдні	Змест сачынення адпавядае тэме тэксту, аднак аўтарская пазіцыя не пракаменціравана/не ацэнена	Сярэдні	Змест сачынення адпавядае тэме тэксту, аднак аўтарская пазіцыя не пракаменціравана/не ацэнена
Высокі	Змест сачынення цалкам адпавядае тэме, аўтарская пазіцыя вылучана, захавана і пракаменціравана	Высокі	Змест сачынення цалкам адпавядае тэме, аўтарская пазіцыя вылучана, захавана і пракаменціравана
Фармуляванне і абгрунтаванне ўласнай пазіцыі аўтара сачынення		Фармуляванне і абгрунтаванне ўласнай пазіцыі аўтара сачынення	
Нездавальняючы	Аўтар сачынення не выяўляе і не аргументуе ўласнай пазіцыі	Нездавальняючы	Аўтар сачынення не выяўляе і не аргументуе ўласнай пазіцыі
Нізкі	Аўтар сачынення робіць спробу выказаць уласнае меркаванне, аднак не прыводзіць доказаў для яго абгрунтавання	Нізкі	Аўтар сачынення робіць спробу выказаць уласнае меркаванне, аднак не прыводзіць доказаў для яго абгрунтавання
Сярэдні	Аўтар фармулюе ўласную пазіцыю, аднак недастаткова карэктна афармляе яе, адсутнічае разгорнутая аргументацыя	Сярэдні	Аўтар фармулюе ўласную пазіцыю, аднак недастаткова карэктна афармляе яе, адсутнічае разгорнутая аргументацыя
Высокі	Аўтар пераканаўча аргументуе ўласную пазіцыю, выкарыстоўвае доказы і прыклады зыходнага тэксту	Высокі	Аўтар пераканаўча аргументуе ўласную пазіцыю, выкарыстоўвае доказы і прыклады зыходнага тэксту
Цэласнасць і кампазіцыйная выразнасць сачынення		Цэласнасць і кампазіцыйная выразнасць сачынення	
Нездавальняючы	Адсутнічае логіка разгортвання думак аўтара	Нездавальняючы	Адсутнічае логіка разгортвання думак аўтара
Нізкі	Маюцца істотныя парушэнні паслядоўнасці выказвання, не прасочваецца сувязь з зыходным тэкстам	Нізкі	Маюцца істотныя парушэнні паслядоўнасці выказвання, не прасочваецца сувязь з зыходным тэкстам
Сярэдні	Маюцца асобныя парушэнні лагічнага і кампазіцыйнага характару	Сярэдні	Маюцца асобныя парушэнні лагічнага і кампазіцыйнага характару
Высокі	Захавана цэласнасць афармлення тэксту, дэманструецца лагічная адпаведнасць тэзіса, аргументаў і вывадаў	Высокі	Захавана цэласнасць афармлення тэксту, дэманструецца лагічная адпаведнасць тэзіса, аргументаў і вывадаў
Стварэнне тэксту-каментарыя на аснове зыходнага		Уменне разумець “чужы тэкст”, будаваць тэкст на аснове зыходнага, дапаўняць прапанаваны тэкст уласнымі разважанымі. Уменне фармуляваць і аргументаваць уласную пазіцыю	

Распрацаваная сістэма заданняў канстатавальнага і навучальнага эксперымента праецыруе наступныя тэкставыя дамінанты:

– заданні на разуменне і аналіз тэксту як інфармацыйная перапрацоўка зместу (структураванае ўспрыманне зместу адзінкі, выдзяленне галоўнага і другараднага, вылучэнне мікратэм, падбор назвы, ключавых слоў, праца з лінгвістычнымі тэрмінамі як паказчык узроўню засваення прадметных ведаў);

– заданні, скіраваныя на трансфармацыю зместу тэксту (згортванне і разгортванне інфармацыі): самастойная фармулёўка пытанняў, складанне плана, перавод вербальнай інфармацыі ў графічную форму (аналіз і пабудова схем, табліц, графікаў, дыяграм);

– заданні на пабудову ўласнага тэксту на аснове зыходнага. Асаблівая ўвага надаецца як ацэнцы аўтарскай пазіцыі, адлюстраванай у тэксце, так і аргументацыі ўласных разважанняў. Пры гэтым аргументацыя ўяўляецца цэласным паказчыкам разумення зыходнага тэксту. Як сцвярджаюць даследчыкі, “выхаванне культуры аргументаванага разважання з’яўляецца найважнейшай задачай сістэмы адукацыі” [7, с. 26].

Падобныя заданні дазваляюць ацаніць уменне інтэграваць рознапрадметныя веды і сфармуляваць, аргументаваць уласны пункт погляду. Прапанаваныя заданні маюць высокі дыягнастычны патэнцыял, цэласна выяўляюць узровень сфарміраванасці рэпрадуктыўных і прадуктыўных тэкставых уменняў навучэнцаў.

Заклучэнне. Прапанаваныя дыягнастычныя матэрыялы маюць кампетэнтнасна-арыентаваны, камунікатыўны, дзейнасны характар, спалучаюць рэпрадуктыўныя і праблемна-пошукавыя, творчыя заданні. Значым: тып або фармат заданняў павінны вызначацца выключна з улікам характарыстык выніковага прадукту.

Такім чынам, з улікам задач, функцый, вядучых характарыстык метадычны інструментарый мэтазгодна разглядаць як інтэграную працэдuru ацэньвання вынікаў, сістэму дзеянняў па апрацоўцы, аналізе, інтэрпрэтацыі тэкставых уменняў, суадносных з узроўнямі сфарміраванасці прадметных і метапрадметных кампетэнцый з мэтай прагназавання аптымальных накірункаў эксперыментальнай працы.

ЛІТАРАТУРА

1. Краткий словарь по социологии / сост. Э.М. Коржева. – М.: Политиздат, 1998. – 479 с.
2. Звонников, В.И. Современные средства оценивания результатов обучения: учеб. пособие / В.И. Звонников, М.Б. Чельшкова. – 4-е изд., стереотип. – М.: Академия, 2011. – 224 с.
3. Шалашова, М.М. Комплексная оценка компетентности будущих педагогов / М.М. Шалашова // Педагогика. – 2008. – № 7. – С. 54–59.
4. Теоретические основы содержания общего среднего образования / под ред. В.В. Краевского, И.Я. Лернера. – М.: Педагогика, 1993. – 352 с.
5. Полонский, В.М. Словарь по образованию и педагогике / В.М. Полонский. – М.: Высш. школа, 2004. – 512 с.
6. Кубрякова, Е.С. О тексте и критериях его определения / Е.С. Кубрякова // Язык и знание. На пути получения знаний о языке. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – С. 505–518.
7. Кубрякова, Е.С. Текст и его понимание / Е.С. Кубрякова // Русский текст. – 2004. – № 2. – С. 18–26.

REFERENCES

1. Korzheva E.M. *Kratki slovar po sotsiologii* [Brief Sociology Dictionary], M.: Politizdat, 1998, 479 p.
2. Zvonnikov V.I., Chelyshkova M.B. *Sovremenniyе sredstva otsenivaniya rezultatov obucheniya: ucheb. posobiye* [Contemporary Means for Assessing Results of Teaching: Textbook], M.: Akademiya, 2011, 224 p.
3. Shalashova M.M. *Pedagogika* [Science of Education], 2008, 7, pp. 54–59.
4. Kravetski V.V., Lerner I.Ya. *Teoreticheskiye osnovy sodержaniya obshchego srednego obrazovaniya* [Theoretical Bases of General Secondary Education Content], M.: Pedagogika, 1993, 352 p.
5. Polonski V.M. *Slovar po obrazovaniyu i pedagogike* [Dictionary of Education and Pedagogy], M.: Vyssh. shkola, 2004, 512 p.
6. Kubriakova E.S. *Yazyk i znaniye. Na puti polucheniya znani o yazyke* [Language and Knowledge. On the Way of Obtaining Knowledge of the Language], M.: Yazyki slavianskoi kultury, 2004, pp. 505–518.
7. Kubriakova E.S. *Russki tekst* [Russian Text], 2004, 2, pp. 18–26.

Паступіў у рэдакцыю 06.04.2021

Адрас для карэспандэнцыі: e-mail: vasuk.mila@tut.by – Васюковіч Л.С.